

ТЕМА 14. ДЕРЖАВНИЙ ЛАД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

(друга половина 20 століття)

- 1. Державний лад Угорської Республіки.**
- 2. Державний лад Словацької Республіки.**
- 3. Державний лад Республіки Польща.**
- 4. Державний лад Чеської Республіки.**

1. Державний лад Угорської Республіки.

Основним конституційним актом Угорщини є Конституція 1949 року зі змінами і доповненнями.

За змістом Конституції Угорську Республіку можна визначити як парламентську республіку з унітарним устроєм та демократичним політичним режимом.

Главою держави є Президент, який обирається парламентом терміном на чотири роки. Обраним вважається кандидат, якого при висуненні підтримали не менше ніж п'ятдесят депутатів і який набрав дві третини голосів під час таємного голосування. Главою держави може бути обраний громадянин Угорщини, який володіє правом голосу і досяг тридцяти п'ятирічного віку. Одна і та ж сама особа може обіймати посаду Президента не більше двох строків підряд.

Президент Угорщини:

- представляє державу у зовнішніх відносинах;
- укладає міжнародні договори за згодою парламенту;
- призначає дату парламентських виборів та виборів до органів місцевого самоврядування;
- вправі виступити ініціатором референдуму;
- пропонує парламенту кандидатуру прем'єр-міністра, за поданням останнього призначає та звільняє міністрів;

- призначає і звільняє Голову Національного Банку, ректорів та професорів університетів, затверджує на посаді Президента Академії Наук;
- є головнокомандувачем збройних сил;
- присвоює військові і спеціальні звання, нагороджує нагородами та відзнаками;
- володіє правом помилування;
- вирішує питання громадянства.

В цілому, правовий статус Президента є типовим відносно статусу глави держави в парламентській республіці.

Законодавча влада в державі здійснюється однопалатним парламентом - Державними Зборами. Відповідно до Конституції, Державні Збори є вищим органом державної влади та представницьким органом народу Республіки. Парламент складається з представників, які обираються шляхом прямих виборів за змішаною системою строком на чотири роки. Державні Збори очолюються Головою, який обирається і відкликається з посади депутатами.

Основні функції Державних Зборів:

- прийняття Конституції Угорщини;
- прийняття законів;
- контроль за діяльністю уряду;
- визначення плану соціально-економічного розвитку;
- приймає бюджет країни;
- обрання Президента республіки, Прем'єр-міністра, членів Конституційного Суду, Голову Верховного Суду тощо;
- укладення міжнародних договорів, які мають особливе значення для держави, вирішує питання щодо використання збройних сил.
- вирішує питання про створення нових областей, міст з правом області, зміни кордонів областей тощо.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи наділені Президент, уряд, представники Державних Зборів. Прийнятий парламентом законопроект передається для підписання главі держави, який протягом п'ятнадцяти днів вправі застосувати відкладальне вето, повернувши його для

доопрацювання в парламент з власними зауваженнями. Державні Збори долають вето Президента шляхом підтримки законопроекту простою більшістю голосів, після чого останній має бути промудльований главою держави на протязі п'яти днів.

Виконавча влада в Республіці здійснюється Урядом, до складу якого входять прем'єр-міністр та міністри. Прем'єр-міністр обирається парламентом за пропозицією Президента. Кандидатом на посаду прем'єр-міністра глава держави, як правило, призначає лідера партії, яка отримала більшість місць в парламенті під час виборів. Міністри призначаються Президентом за поданням прем'єр-міністра, який фактично за погодженням з парламентом формує власний кабінет.

Уряд несе відповідальність перед парламентом та складає повноваження перед новообраним складом законодавчого органу. Державні Збори, по аналогії з німецькою конституційною моделлю, вправі заявити т.з. “конструктивний вотум недовіри” Уряду, шляхом висунення на посаду прем'єр-міністра нового кандидата. Якщо більшість депутатів парламенту підтримає таку пропозицію, то попередній склад Уряду подає у відставку, а кандидат на посаду прем'єр-міністра вважається обраним.

Основними функціями Уряду є захист конституційного порядку, координація роботи центральних органів влади, здійснення державної політики в економічній, соціальній, гуманітарній сферах, міжнародне співробітництво.

Судова влада в Угорщині здійснюється Верховним судом Республіки, Столичним судом, національними судами та місцевими судами. У відповідності до Конституції дозволяється створення спеціальних судів для розгляду особливих категорій справ.

Очолює судову систему Верховний Суд, який здійснює контроль за судочинством та діяльністю судових установ. Очолює Верховний Суд голова, який обирається парламентом. До складу Верховного Суду входять також заступники голови та судді, які призначаються Президентом.

Конституційне судочинство здійснюється Конституційним Судом Республіки.

Призначення на судові посади всіх ланок здійснюється главою держави довічно.

Територія Угорщини поділяється на столицю, області, та міста з правом області. Столиця та міста з правом області в свою чергу поділяються на райони, а області на міста і села. Таким чином, на відміну від багатьох європейських держав, в Угорщині діє двоступенева система адміністративно-територіального устрою, в якій відсутня проміжна ланка районного рівня між адміністративно-територіальною одиницею першого рівня (область) та низовою ланкою адміністративно-територіального поділу. Однак, на сьогоднішній день, у відповідності з сучасними тенденціями регіоналізації в Європі та з підготовкою до вступу в Європейський Союз, в Угорщині відбувається територіально-адміністративна реформа, наслідком якої має бути утворення регіонів, до складу яких будуть входити області і міста з правом області, що означатиме перехід до традиційної триступеневої системи адміністративно-територіального поділу.

Особливістю територіальної організації Угорщини є відсутність представників центральної влади на місцях і достатньо широка компетенція місцевих органів самоврядування. Отже, в столиці, областях, містах і селах діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на чотири роки за пропорційною системою. Представницькі органи місцевого самоврядування очолюються мером, який окрім муніципальних обов'язків може бути наділений функціями державної виконавчої влади.

2. Державний лад Словацької Республіки.

Основним конституційним актом Словацької Республіки є Конституція 1992 року.

За формою державного правління Словаччина є напівпрезидентською республікою, а за формою державного устрою - унітарною державою. Діючий державний режим можна класифікувати як демократичний.

Главою держави в Словаччині є Президент, який обирається населенням строком на 5 років. Президентом Словаччини може бути обраний будь-який громадянин, який володіє правом голосу і досяг тридцяти п'ятирічного віку. Одна і та сама особа не може бути обрана президентом більше ніж на два строки підряд.

Основні функції і повноваження глави держави:

- представляє державу у міжнародних відносинах;
- скликає установчу сесію Національної Ради;
- у визначених законом випадках вправі розпустити парламент;
- підписує закони Словацької Республіки;
- оголошує проведення референдумів;
- наділений правом відкладального вето щодо законопроектів прийнятих парламентом;
- призначає та звільняє прем'єр-міністра, його заступників та інших членів уряду;
- призначає на найвищі державні посади, в тому числі на посади ректорів та професорів університетів, надає і підвищує у званні генералів;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил;
- оголошує амністію та здійснює помилування.

Законодавча влада в республіці здійснюється Національною Радою, яка складається зі 150 представників, обраних на основі всенародних виборів. Строк повноважень представників складає чотири роки. Членом парламенту може стати громадянин Словацької Республіки, який володіє виборчим правом, досяг 21-річного віку та має постійне місце проживання на території Словаччини. Активним виборчим правом володіють громадяни Словаччини, які досягли 18-річного віку.

Основними функціями Національної Ради є прийняття Конституції та законів, затвердження державного бюджету, ратифікація міжнародних договорів, внесення пропозиції щодо проведення референдуму, контроль за діяльністю уряду, обрання на деякі вищі посади, в тому числі на посади суддів.

Законодавчий процес. Законодавчою ініціативою наділені члени парламенту та уряд. Прийнятий Національною Радою законопроект передається для підписання і обнародування главі держави. Президент вправі повернути законопроект для повторного розгляду його парламентом, висловивши свої пропозиції і зауваження. Після повторного прийняття законопроекту Національною Радою йому надається сила закону, і він повинен бути обнародований.

Вищим органом виконавчої влади в Словаччині є Уряд, який складається з Голови, заступників Голови та міністрів. Глава уряду призначається та звільняється з посади Президентом Республіки; інші члени кабінету - Президентом, за поданням прем'єр-міністра. Уряд несе відповідальність за виконання своїх повноважень перед Національною Радою. Парламент вправі виразити вотум недовіри всьому складу уряду або окремому з його членів, що має наслідком відставку уряду або його члена. Відставка Глави уряду тягне відставку всього кабінету.

Уряд вирішує основні питання внутрішньої та зовнішньої політики, проводить основні заходи до забезпечення економічної та соціальної політики держави, призначає та звільняє державних службовців тощо.

Судова влада в Словацькій Республіці здійснюється системою загальних судів та Конституційним Судом.

Система загальних судів очолюється Верховним Судом, до складу якого входять Голова, заступники голови та судді, які обираються парламентом. Верховний Суд є вищою судовою інстанцією в розгляді цивільних, адміністративних і кримінальних справ.

Конституційний Суд є органом конституційної юрисдикції, який здійснює розгляд справ щодо конституційності нормативних актів та їх

відповідності діючому законодавству, про спори між центральними органами влади, справи щодо порушення прав і свобод людини і громадянина тощо.

Територіальний устрій Словаччини характеризується надзвичайною централізованістю. Територія Словаччини поділяється на вісім країв, які в свою чергу поділяються на окреси. В кожній з визначених адміністративно-територіальних одиниць діють адміністрації відповідно краю та окресу на чолі з призначеним урядом чиновником. На рівні адміністративно-територіальних одиниць першого (край) та другого (окрес) рівнів відсутні органи місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування створюються та діють на рівні сіл та міст. Органами місцевого самоврядування є муніципальні управи та мери муніципалітетів. Вибори управ та мерів здійснюються населенням за допомогою виборів, строком на чотири роки. У окремих випадках муніципалітет може бути наділений деякими функціями державної виконавчої влади.

3. Державний лад Республіки Польща.

Основними конституційними актами Республіки Польща є Конституційний закон “Про відносини між законодавчою та виконавчою владами Республіки Польща та про місцеве самоврядування” від 17 жовтня 1992 року і Конституційні положення, які залишені чинними цим законом.

За формою державного правління Польща є змішаною республікою з унітарним устроєм та демократичним режимом.

Главою держави є Президент, який обирається шляхом прямих виборів терміном на п’ять років. Віковий ценз для кандидатів у Президенти складає 35 років. Одна і та сама особа може бути переобрана на посаду повторно лише один раз.

Основні функції і повноваження Президента:

- представляє державу у зовнішніх відносинах;
- ратифікує та денонсує міжнародні договори;

- здійснює загальне керівництво у галузі зовнішньої та внутрішньої безпеки держави;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил;
- призначає Голову Ради Міністрів та за його поданням інших членів Ради міністрів;
- призначає на посади суддів та деяких інших вищих державних службовців;
- вирішує питання громадянства;
- здійснює право помилування.

Законодавча влада в державі здійснюється Сеймом і Сенатом, які фактично являють собою двопалатний парламент. У визначений законом випадках Сейм та Сенат можуть засідати спільно. В такому випадку вони утворюють Національні Збори.

Сейм складається з 460 депутатів, які обираються шляхом загальних виборів за пропорційною системою. Строк повноважень депутатів складає чотири роки. У виборах приймають участь громадяни Польщі, які досягли 18 річного віку; кандидати в депутати повинні досягти 21-річного віку і проживати на території Польщі не менше п'яти років. Сенат складається зі 100 senatorів, які обираються населенням за пропорційною системою терміном на чотири роки; цензи для зайняття посади сенатора такі ж самі, як і для посади депутата Сейму.

Основними функціями парламенту є прийняття законодавчих актів, схвалення бюджету та здійснення контролю за діяльністю уряду. Палати в цілому є нерівноправними як в законодавчому процесі, так і в здійсненні контролю за діяльністю уряду. Так Сейм фактично наділений більш широкими повноваженнями, ніж Сенат.

Законодавчий процес. Право законодавчої ініціативи належить депутатам Сейму, Сенатові, Президенту та Раді Міністрів. Прийнятий Сеймом законопроект передається для обговорення в Сенат, який протягом тридцяти днів повинен прийняти законопроект або запропонувати внесення поправок чи відхилити законопроект. Сейм вправі більшістю голосів скасувати постанову

Сенату щодо відхилення законопроекту або внесення до нього поправок. Прийнятий обома палатами законопроект передається Президенту, який вправі передати його на повторне обговорення до Сейму. Сейм долає вето Президента більшістю у дві третини голосів.

Основним органом виконавчої влади в Республіці є Рада Міністрів. До складу Ради Міністрів входять Голова Ради, заступники Голови, міністри, керівники центральних відомств. Члени уряду призначаються Президентом за поданням прем'єр-міністра. Новий склад кабінету повинен отримати вотум довіри Сейму.

Основними функціями Ради Міністрів є:

- забезпечення виконання законів;
- може видавати акти з силою закону в порядку делегованого законодавства;
- керує роботою всіх органів державної виконавчої влади;
- здійснює нагляд за місцевим самоврядуванням;
- забезпечує зовнішню та внутрішню безпеку.

Судова влада в державі здійснюється Конституційним Трибуналом, Державним Трибуналом, системами державних та спеціальних судів, а також органами адміністративної юстиції.

Конституційний Трибунал є органом конституційної юрисдикції, який здійснює розгляд справ про відповідність конституції законів та інших нормативних актів та проводить офіційне тлумачення законів. Висновки конституційного суду щодо невідповідності конституції нормативних актів підлягають розглядові Сейму.

Державний Трибунал виносить рішення про відповідальність осіб, які обіймають визначені законом вищі державні посади (Президент, прем'єр-міністр, міністри тощо) за порушення конституції та законів. Трибунал обирається Сеймом не з числа депутатів на період терміну повноважень Сейму. Головою Державного Трибуналу є Перший Голова Верховного Суду.

Систему загальних та спеціальних судів очолює Верховний Суд. До складу Верховного Суду входять обраний Сеймом за поданням Президента

Перший Голова та призначені Президентом Голова та судді. Верховний Суд здійснює нагляд за діяльністю нижче стоячих судів та здійснює перегляд рішень, які постановлені нижчими інстанціями.

Після адміністративної реформи, яка мала місце в 1999 році, територія Польщі поділяється на 16 воєводств, які в свою чергу поділяються на повіти. Низовою ланкою адміністративно-територіального устрою виступають гміни. В воєводствах діють призначені урядом чиновники (воєводи), які здійснюють функції державної виконавчої влади на місцях та контролюють діяльність органів місцевого самоврядування. У всіх ланках адміністративно-територіального устрою діють представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням шляхом прямих або непрямих виборів. Так, на рівні воєводства представницьким органом місцевого самоврядування сеймик, на чолі з маршалком, який формується радами гмін. На рівні гмін представницьким органом виступає обрана населенням строком на чотири роки рада гміни, а виконавчим органом є правління на чолі з війтом або бурмістром.

4. Державний лад Чеської республіки.

Основним конституційним актом Чехії є Конституція 1992 року.

Виходячи зі змісту Конституції, Чехія є парламентською республікою з унітарним устроєм та демократичним політичним режимом.

Главою держави є Президент, який обирається парламентом на спільному засіданні обох палат строком на п'ять років. Кандидат у Президенти повинен бути громадянином Чеської республіки, володіти правом голосу та досягти сорокарічного віку. Нікого не може бути обрано Президентом більше, ніж на два строки підряд. Конституція визначає, що у випадках коли Президент не може виконувати свої функції, він може передати свої повноваження Голові Палати Представників.

Основні функції і повноваження Президента:

- призначає і звільняє Прем'єр-Міністра та за його поданням інших членів уряду, з подальшим затвердженням складу уряду парламентом;
- скликає засідання Палати Представників та у визначених законом випадках розпускає Палату;
- призначає Голову Верховного Суду, Голову та членів Конституційного Суду;
- представляє державу у зовнішніх відносинах;
- є головнокомандувачем збройних сил;
- призначає та підвищує у званні генералів;
- призначає суддів;
- володіє правом відкладального вето;
- вправі оголошувати амністію та помилювання.

Законодавча влада у Чеській Республіці належить Парламентові, який складається з двох палат - Палати Представників (нижня палата) та Сенату (верхня палата).

До складу Палати Представників входить 200 депутатів, які обираються строком на чотири роки за пропорційною системою. Активним виборчим правом володіють громадяни, які досягли 18-річного віку, а пасивним - 21-річного віку.

До складу Сенату входить 81 сенатор, які обираються громадянами, що досягли 18-річного віку на основі мажоритарної системи (від територіальних одиниць). Сенатором може бути обраний громадянин Чехії, який володіє правом голосу і досяг 40-річного віку. Строк повноважень Сенату складає шість років з оновленням третини складу через кожні два роки.

Основними функціями парламенту є прийняття Конституції, законів, бюджету, контроль за діяльністю уряду тощо.

Законодавчий процес. Прийнятий Палатою Представників законопроект передається на розгляд Сенату, який вправі відхилити законопроект, повернути його або висловити пропозицію щодо внесення до нього поправок. Палата Представників абсолютною більшістю голосів може прийняти законопроект в незмінному вигляді і передати його Президенту для обнародування. Президент

вправі повернути прийнятий законопроект на протязі п'ятнадцяти днів в Палату Представників, висловивши свої зауваження. Палата Представників долає вето Президента абсолютною більшістю голосів.

Уряд є найвищим органом виконавчої влади. Уряд складається з Прем'єр-Міністра, заступників прем'єр-міністра та міністрів. Голову та членів уряду призначає та звільняє глава держави. Уряд несе відповідальність за свою діяльність перед Президентом та є підзвітний перед парламентом.

Конституція не визначає чітко коло функцій та повноважень уряду, однак на практиці він реально здійснює державну політику у основних сферах суспільного життя: економіці, гуманітарній сфері, соціальних питаннях тощо.

Судова влада в Республіці здійснюється Конституційним Судом, загальними судами, Вищим Адміністративним Судом.

До системи загальних судів належать Верховний Суд, обласні суди та районні суди Республіки. Верховний Суд є вищою судовою інстанцією, яка здійснює нагляд за нижче стоячими судами та переглядає справи, щодо яких рішення винесені нижчими судовими ланками.

Призначення суддів на посади здійснює глава держави. Строк повноважень суддів не обмежується.

Конституційний Суд є судовим органом захисту конституційності, до компетенції якого віднесено вирішення справ про конституційність нормативних актів, вирішення спорів про розподіл компетенції між органами державної влади і місцевого самоврядування, вирішення справ про порушення прав і свобод людини і громадянина тощо. До судової системи також належить Вищий Адміністративний Суд, який розглядає адміністративні справи.

Територія Чеської Республіки поділяється на 13 країв, які в свою чергу поділяються на окреси. Низовою ланкою адміністративно-територіального устрою є міста і села.

В кожному краї та окресі діють призначені урядом представницькі центральної влади. В усіх територіальних ланках діють органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на чотири роки. У

визначених законом випадках, органам місцевого самоврядування може бути доручено здійснення деяких функцій державної виконавчої влади.